

Skript

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Artikel: De Rosenbergs, Een zaak van leven of dood

Auteur: Talitania Chomsky

Verschenen in Skript Historisch Tijdschrift, jaargang 41.2, pp. 100-116.

© 2019 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

p-ISSN: 0165-7518

e-ISSN: 3051-2506

Abstract: On June 19, 1953, Julius and Ethel Rosenberg were executed at Sing Sing Prison New York, on the charge of espionage and passing on atomic secrets to the Soviet Union. In the decades after the executions, many people, including scholars, were still trying to prove the Rosenbergs' innocence. Over the years, however, new evidence rose to the surface. This led to the consensus that the Rosenbergs were probably guilty in some way, yet the sentence of capital punishment was deemed too harsh for the crimes committed. In this article, I will be addressing several factors that had a big impact on the case. These include (anti)communism and the Cold War, some important (though not always reliable) pieces of evidence and the behavior of the Rosenbergs themselves, as well as their attorney Emanuel Bloch. In the conclusion, I hope to answer the question which factor was most important in determining the fate of the Rosenbergs.

Skript Historisch Tijdschrift is een onafhankelijk wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

DE ROSENBERGS

Een zaak van leven of dood

Talitania Chomsky

Op 5 april 1951 werden de Amerikaanse Julius en Ethel Rosenberg ter dood veroordeeld voor het doorspelen van atoomgeheimen aan de Sovjet-Unie. De straf werd voltrokken op negentien juni 1953 in de Sing Sing gevangenis in New York, nadat zij vele keren in hoger beroep waren gegaan. Vriend en medeplichtige Morton Sobell kreeg dertig jaar gevangenisstraf voor zijn rol in de spionageactiviteiten.¹ De zoektocht naar de spionnen begon bij Klaus Fuchs, een kernfysicus die in 1950 gearresteerd werd en toegang atoominformatie te hebben doorgegeven. Hij leidde de weg naar koerier Harry Gold, die eveneens bekende en op zijn beurt David Greenglass aanwees als spion. David gaf zijn zus Ethel en zwager Julius aan.²

Het proces van de Rosenbergs begon op 6 maart 1951, met als belangrijkste aanklager Irving Saypol en de verdediging onder leiding van advocaat Emanuel Bloch. Onder andere Gold en de Greenglasses (Davids vrouw werd ook ondervraagd) hebben tegen de Rosenbergs getuigd, maar deze getuigenissen en andere bewijsstukken zijn omstreden; de betrouwbaarheid ervan wordt in twijfel getrokken.³ Het idee dat de rechtszaak oneerlijk verlopen zou zijn leidde dan ook tot decennialange discussie over de Rosenbergs' (on)schuld, aangewakkerd door de maatschappelijke context van Koude Oorlog en anticommunisme die destijds heerste in de VS. De consensus onder de meeste historici is dat de Rosenbergs schuldig waren, maar dat de rechtszaak niet naar behoren verliep en dat de doodstraf onverdiend was.⁴

Een van de belangrijkste auteurs op het gebied van de Rosenbergzaak is Ronald Radosh, die samen met Joyce Milton *The Rosenberg File* (1983) schreef. Dit boek bood een compleet andere visie dan het leidende boek tot dan toe: *Invitation to an Inquest* door William en Miriam Schneir. De Schneirs hebben lang volgehouden dat de Rosenbergs onschuldig waren, hoewel Radosh' boek overtuigend het tegendeel bewees. Beide kanten hebben nog vaak over de zaak gepubliceerd. In 2010 kwamen de Schneirs tot inkeer op verschillende punten, maar lieten ze volgens Radosh alsnog steekjes vallen.⁵ Radosh heeft door de jaren heen veel artikelen geschreven naar aanleiding van nieuw bewijsmateriaal, en kwam

steeds vaker tot de conclusie dat links-aanhangers weigerden te erkennen dat de Rosenbergs schuldig waren en dat ze nog altijd de VS probeerden af te schilderen als de schurk in deze zaak.⁶

Centraal in dit artikel staat de vraag welke factoren bijgedragen hebben aan de veroordeling en executie van de Rosenbergs. Om deze vraag te beantwoorden wordt eerst de invloed van (anti)communisme en de Koude Oorlog besproken. Daarna wordt er gekeken naar bewijsstukken en hoe daarmee is omgegaan tijdens het proces. Ten slotte wordt de rol van belangrijke personen in de rechtszaak bekeken, met daarbij de houdingen en beslissingen van de Rosenbergs zelf en hun advocaat Emanuel Bloch. Hoewel er al veel geschreven is over de factoren die het lot van de Rosenbergs mede bepaald hebben, is er nog geen poging gedaan zoveel mogelijk factoren naast elkaar te leggen en een eindoordeel te formuleren over wat nu het allerbelangrijkste was. In dat opzicht kan dit artikel bijdragen aan het debat rond de Rosenbergzaak.

COMMUNISME EN KOUDE OORLOG: INVLOED OP OPINIES

De Koude Oorlog was volop gaande toen de Rosenbergzaak plaatsvond. In de VS heersten atoomspionage- en Koude Oorlog-hysterie.⁷ Men merkte dit aan de publieke opinie, maar ook aan het McCarthyisme; het anticommunistische beleid van senator Joseph McCarthy dat vat kreeg op de overheid.⁸ Verdachten van communisme konden zichzelf alleen redden door het communisme af te zweren en anderen aan te geven.⁹ R. Carlisle oppert dat McCarthy en zijn volgelingen de Rosenberg spionnenring gebruikten als voorbeeld van vijandigheid en bevestiging van hun beschuldigingen. Dit was nodig om aan de macht te blijven, aangezien er steeds meer kritiek ontstond op hun beleid.¹⁰

Afbeelding 1: Julius en Ethel Rosenberg terwijl ze de rechtbank verlaten, nadat ze schuldig zijn bevonden door de jury. Roger Higgins voor de *New York World-Telegram and Sun*, 1951. Library of Congress, inv.nr. LC-USZ62-117772.

Sommige redeneringen tijdens de rechtszaak sloten aan bij de anticommunistische Koude Oorlog-mentaliteit van McCarthy.¹¹ Concrete voorbeelden hiervan zijn de uitspraken van rechter Irving Kaufman.¹² Hij sprak tijdens de zaak over 'a unique framework of history' en benadrukte de strijd tussen de VS en de Sovjet-Unie. Volgens hem waren alle burgers hierbij betrokken, ook doordat individuen door 'de vijand' gerekruteerd werden.¹³ Kaufman liet dus zien dat hij beïnvloed werd door de tijdgeest.¹⁴ Objectiviteit kwam zo onder druk te staan: de grote angst voor de Sovjet-Unie had eigenlijk buiten het proces moeten blijven. Eén van Kaufmans bekendste citaten is het volgende:

'Putting into the hands of the Russians the A-bomb years before our best scientists predicted Russia would perfect the bomb has already caused, in my opinion, the Communist aggression in Korea.'¹⁵

Uiteraard is hier sprake van overdrijving; de Rosenbergs kunnen niet volledig verantwoordelijk worden gehouden voor de Koreaoorlog.¹⁶ Volgens Radosh en Milton was er geen enkel bewijs dat de Rosenbergs daarmee in verband bracht.¹⁷ Toch zag ook Myles Lane van het Ministerie van Justitie de Rosenbergs als schuldigen van de Koreaoorlog. Na Ethels arrestatie zei hij dat als haar misdaad niet had plaatsgevonden, de situatie in Korea mogelijk anders zou zijn en dat Ethel dus Amerikaanse levens in gevaar had gebracht. Later gaf Lane toe dat er geen sterk bewijs was tegen haar.¹⁸

Kaufman en Lane werden niet als enigen beïnvloed door de tijdgeest. Ook tijdens de wetenschappelijke beoordeling van David Greenglass' getuigenis kwam dit naar voren. Hij zou uit zijn hoofd een tekening gemaakt hebben van de atoombom met daarbij gedetailleerde informatie. Bloch besloot aan wetenschappers te vragen of dit überhaupt mogelijk was. De Britse wetenschapper J.D. Bernal gaf hem een antwoord: Greenglass gebruikte informatie die allang bekend was en het was te incompleet om echt bruikbaar te zijn voor de Sovjet-Unie. Deze beëdigde verklaring kon gebruikt worden tegen het standpunt dat de Rosenbergs 'hét geheim van de bom' hadden doorgegeven. Echter was Bernal een fervent communist, wat afbreuk deed aan zijn antwoord. Nog een anticommunistisch element hield hier vordering in de zaak tegen: angst van Amerikaanse wetenschappers. Zij hadden de macht om zich in de rechtszaal uit te spreken ten voordele van de Rosenbergs, maar waren bang uitgemaakt te worden voor communisten. Velen deelden Bernals mening ook niet, maar een zekere intimidatiefactor heeft wellicht een rol

gespeeld in het besluit om te zwijgen.¹⁹

ORGANISATIES: WEINIG STEUN & PROBLEMATISCH LIDMAATSCHAP

De invloed van de Koude Oorlog schemerde dus door in het gedrag van personen, maar hoe droegen organisaties hieraan bij? De Rosenbergs waren lid van de Communistische Partij, maar volgens sommigen stapten ze eruit vanwege hun spionageactiviteiten.²⁰ Dit ex-lidmaatschap maakte hen erg verdacht en logische kandidaten voor spionage uit naam van de Sovjet-Unie.²¹ Opmerkelijk is dat de Communistische Partij zich pas eind 1952 achter de Rosenbergs schaarde en van de executies profiteerde door ze neer te zetten als martelaren en voorbeelden van Koude Oorlog-hysterie.²² Sommige partijleden waren bovendien overtuigd van hun schuld, maar zagen dit als 'espionage that was justifiable on ideological grounds'.²³ Een andere organisatie waarvan sommige leden hoopten op een soort martelaarschap was The National Committee to Secure Justice in the Rosenberg Case; een groep die tijdens het proces werd opgericht ter verdediging van de Rosenbergs.²⁴ Hun laatste pogingen tot hoger beroep gingen vaak ook om genade, niet om de onschuld van de Rosenbergs.²⁵

Het ex-lidmaatschap van de Communistische Partij maakte de Rosenbergs dus verdacht en hier werd niet omheen gedraaid tijdens de rechtszaak. Aanklager Saypol gebruikte het feit zelfs in zijn openingsspeech en beweerde dat de Rosenbergs alleen loyaal waren aan het communisme. Bloch opperde dat communisme irrelevant was voor de zaak, maar Kaufman stond verdere uitleg toe.²⁶ Volgens Alavi had dit twee effecten op de zaak: ten eerste leidde dit ertoe dat de Rosenbergs constant het Vijfde Amendement aanhaalden als men ze vroeg naar hun communistische activiteiten, en ten tweede diende het refereren naar communisme als middel om anticommunistische gevoelens van het publiek en de jury op te roepen.²⁷ Kaufman zou dit verergerd hebben door de Rosenbergs te vergelijken met criminelen die ook het Vijfde Amendement aanhaalden.²⁸ Volgens Radosh en Milton konden de Rosenbergs niet langer kiezen welke vragen ze wel en niet beantwoordden; ze gaven in feite hun rechten tegen zelfbeschuldiging op. Interessant is dat Alexander Bloch, Ethels advocaat en Emanuels vader, tégen gebruik van het Vijfde Amendement was, aangezien het publiek en de jury hier negatief op reageerden.²⁹ De jury zou toch wel geloven dat het communisten waren, dus konden ze dat beter toegeven en zeggen dat dat geen effect had op hun loyaliteit aan Amerika.³⁰

PROBLEMEN MET RADOSH' VISIE

Er zijn dus aanwijzingen dat een Koude Oorlog-mindset van invloed

is geweest op de rechtszaak in de vorm van persoonlijke uitingen, beschuldigingen en de houding van organisaties, maar niet iedere auteur erkent het belang hiervan. Zo reageert Radosh in een artikel fel tegen de mening dat de Rosenbergzaak deel was van het McCarthyisme. Volgens hem is dit onjuist, aangezien de Rosenbergs nu eenmaal spionnen waren en hun veroordeling dus niet het gevolg was van McCarthy-hysterie:

'Not only did they try their best to give the Soviets top atomic secrets from the Manhattan Project, they succeeded in handing over top military data on sonar and on radar that was used by the Russians to shoot down American planes in the Korean and Vietnam wars.'³¹

Er zijn twee problemen met zijn uitleg op dit punt. Ten eerste is dit een zwak voorbeeld om mee te bewijzen dat alleen de spionageactiviteiten van de Rosenbergs, niet McCarthyisme, tot hun veroordeling hebben geleid. Hij stelt dat de Rosenbergs de Sovjet-Unie belangrijke informatie leverden, gebruikt tegen Amerikanen in de Koreaoorlog (een nuancering op eerdere uitspraken in *The Rosenberg File*). Hoewel er inderdaad bewijs bestaat voor een link tussen de spionnenring en Sovjet-gevechtsvliegtuigen, waren de Rosenbergs hier niet direct verantwoordelijk voor. Andere leden van de spionnenring hebben deze informatie in de Sovjet-Unie in de praktijk hebben gebracht, zoals Radosh zelf ook beschrijft.³² Radosh gebruikt hier dus een voorbeeld dat zijn punt totaal niet ondersteunt. Ten tweede sluit de claim dat de Rosenbergs schuldig waren aan spionageactiviteiten sowieso niet uit dat McCarthyisme iets te maken heeft gehad met de rechtszaak. Radosh' redenering is verkeerdt: de Rosenbergs waren gewoon schuldig, dus zijn ze niet veroordeeld vanwege het McCarthyisme. Hierboven is, veelal met behulp van Radosh' boek, het tegenovergestelde beargumenteerd. McCarthyisme en de Koude Oorlog waren misschien niet allesbepalend voor de rechtszaak, maar hebben zeker effect gehad. Anticommunisme en paranoia mogen niet zomaar aan de kant geschoven worden als invloedrijke factoren, zoals Radosh hier doet.³³

BEWIJSMATERIAAL: VENONA

Het Venona project bestond uit het decoderen van berichten van KGB-agenten (de geheime dienst van de Sovjet-Unie) vanuit Amerika naar Moskou, vooral uit de jaren veertig. Vanaf 1995 werden steeds meer berichten openbaar, waaronder een aantal over de Rosenbergs.³⁴ Het debat laaide hierdoor weer op, want volgens sommige historici biedt Venona het absolute bewijs dat de Rosenbergs (of in ieder geval Julius) schuldig

waren aan spionage, terwijl anderen de betrouwbaarheid van het project betwijfelen.³⁵

Hoewel Venona pas bekendgemaakt werd in 1995, waren de berichten tijdens de rechtszaak al beschikbaar voor de overheid.³⁶ Logischerwijs konden ze door geheimhouding niet gebruikt worden, al boden ze wel een controlebron voor de FBI en het Ministerie van Justitie.³⁷ Volgens Heynes en Klehr heeft de geheimhouding wel negatieve gevolgen gehad. Naast het feit dat actievoerders de Rosenbergs bleven verdedigen terwijl de berichten daar mogelijk een eind aan hadden gemaakt, was Ethel waarschijnlijk niet geëxecuteerd als Venona tijdens de zaak was behandeld.³⁸ De berichten maken duidelijk dat zij van de spionage afwist en assisteerde, maar dat ze verder een minimale rol had.³⁹ Venona had de kans op doodstraf echter ook voor Julius kunnen verkleinen, want de berichten laten meer zien over activiteiten van andere spionnen. Slechts twee spionnen waren, naast Julius, bekend: Fuchs, die in Engeland zat, en David, die bekend had. Alleen Julius bleef over om beschuldigingen te incasseren, terwijl Venona veel waardevollere personen aanwijst, zoals een wetenschapper bij Los Alamos die niet ondervraagd is, hoewel hij zijn rol heeft toegegeven.⁴⁰ De overheid wist dus dat de Rosenbergs in meer of mindere mate schuldig waren en had daarmee een reden om in ieder geval te straffen, ook al was het bewijs dat wél aangedragen kon worden zwak.⁴¹

Voor de Schneirs betekende Venona een revisie van hun eerdere standpunten. In 1995 gaven ze toe dat Julius schuldig was, maar plaatsten daarbij de kanttekening dat Venona niet het bewijs bevestigt dat gebruikt is tijdens het proces. Radosh en Milton concludeerden dat Venona onomstotelijk bewijs biedt voor de schuld van de Rosenbergs en dat de zaak gesloten is. In een artikel uit 2002 reageert Bernice Schrank op beide partijen. Volgens haar hebben de Schneirs te snel toegegeven in hun reactie op Venona, en waren Radosh en Milton brutaal en oppervlakkig in hun nieuwe conclusie dat, hoewel de doodstraf te zwaar was, Venona bewijst dat het juridische systeem heeft gefunctioneerd met integriteit. Ze zouden de berichten niet goed genoeg onder de loep hebben genomen.⁴² Er zijn, aldus Schrank, namelijk veel argumenten in te brengen tegen de betrouwbaarheid van Venona.⁴³ Zo zijn woorden anders vertaald, toegevoegd en weggehaald waardoor boodschappen verkeerd overkomen. Daarnaast blijft onduidelijk wanneer alles vertaald is en door wie. Als de berichten vertaald zijn na de arrestaties van de Rosenbergs, dan is er mogelijk sprake van subjectiviteit. Zo zouden personen uit de spionnenkring gelinkt kunnen zijn aan codenamen, puur omdat bekend was dat zij iets te maken hadden met de Rosenbergs. Naast vertalingsfouten is het mogelijk dat de KGB-agenten zelf verkeerde

informatie hebben overgebracht.⁴⁴ Bovendien maken de berichten duidelijk dat personen binnen de spionnenring (en Julius meer dan Ethel) schuldig waren aan iets, maar wordt nergens expliciet genoemd wat dat 'iets' is.⁴⁵ Juist die vaagheid zorgt voor verregaande interpretaties door historici, en conclusies die meer ontstaan zijn uit voorkennis over de zaak, dan uit de berichten zelf.⁴⁶ Schrank is dan ook van mening dat de berichten niet per se hét sluitende bewijs vormen van de schuld van de Rosenbergs.⁴⁷

BEWIJSMATERIAAL: GREENGLASS

Venona vormt belangrijk bewijsmateriaal, maar is destijds niet (openlijk) op die manier gebruikt. De aanklagers hebben hun zaak op andere bewijsstukken gebaseerd, waar later veel aan bleek te schorten.⁴⁸ De belangrijkste hiervan kwamen voort uit de getuigenissen van Ruth en David Greenglass.

Op vijftien juni 1950 gaf David aan dat Julius degene was die hem had gerekruteerd. De Greenglasses wisten dat ze strafvermindering konden krijgen door de schuld af te schuiven op de Rosenbergs en hadden meerdere motieven om te overdrijven, te liegen en samen te werken met de overheid.⁴⁹ Zo was er al langer sprake van financiële problemen tussen de Rosenbergs en de Greenglasses. Men geloofde ze ook: waarom zou je je eigen familie verraden?⁵⁰ De getuigenissen leverden meerdere bewijsstukken op, zoals het verhaal van de Jell-O doos. Julius zou zo'n verpakking in twee helften geknipt hebben om te dienen als herkenningssignaal bij het ophalen van Davids informatie.⁵¹ Uiteindelijk deed koerier Harry Gold dit, waarbij hij de zin 'ik kom van Julius' gebruikt zou hebben.⁵² Echter is de verpakking nooit teruggevonden (tijdens het proces werd een reproductie gebruikt) en is het onwaarschijnlijk dat Julius' echte naam gebruikt is.⁵³ Bovendien heeft de FBI mogelijk de herkenningzin gesuggereerd.⁵⁴ David en Harry zijn samen ondervraagd om hun getuigenissen op elkaar af te stemmen, waarbij Harry pas na meerdere ondervragingen zeker was van Julius' naam. Een FBI agent heeft later bevestigd dat het om een suggestie ging.⁵⁵

Julius zou David gerekruteerd hebben via een bericht aan Ruth.⁵⁶ Als machinebediener bij Los Alamos, de plek waar de atoombom werd ontwikkeld, kon David aan gevoelige informatie komen.⁵⁷ Uit zijn ondervragingen bleek dat hij meerdere tekeningen heeft gemaakt met bijbehorende informatie, onder andere over de lensvorm, het implosieprincipe en onderdelen van de bom op Nagasaki.⁵⁸ Verder heeft hij lijsten met wetenschappers doorgegeven die mogelijk gerekruteerd konden worden.⁵⁹ Critici vroegen zich echter af of Davids informatie wel zo gevoelig was, gezien zijn beperkte technische kennis.⁶⁰ Al tijdens

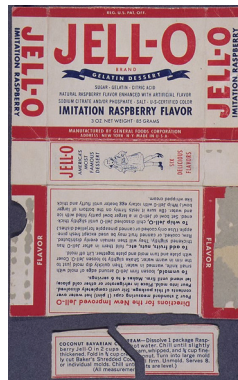
de rechtszaak vroeg Bloch om beoordelingen van wetenschappers. Onderzoekers van de AEC (Atomic Energy Commission) kwamen toen tot de conclusie dat, hoewel er fouten zaten in de informatie, het toch geheim en deels accuraat was en dus niet zomaar openbaar kon worden gemaakt.⁶¹ Verdere ondervraging wees uit hoe David de informatie verzameld had, waaruit bleek dat hij waarschijnlijk de waarheid sprak tegen de FBI.⁶² Het leek er echter op dat alle informatie al doorgegeven was aan de Sovjet-Unie, en dat het meeste nog redelijk algemeen was, waardoor David zonder gevaar op het verder uitlekken van gevoelige informatie kon worden verhoord in de rechtszaal.⁶³

Dat David inderdaad risicovolle informatie had doorgegeven zou gebleken zijn uit de ontploffing van de Russische atoombom (1949) volgens het implosieprincipe; informatie die hij had doorgegeven.⁶⁴ In 1966 werd echter nogmaals gekeken naar de getuigenis en kwamen wetenschappers tot de conclusie dat de beschrijvingen incorrect waren, van weinig waarde en in ieder geval niet 'het geheim van de bom' bevatten.⁶⁵ Over dit laatste waren wetenschappers die Bloch inschakelde tijdens de rechtszaak het ook al eens: er was niet één geheim dat de Russische atoombom mogelijk maakte.⁶⁶ David zou voor de Sovjet-Unie vooral handig zijn geweest om de belangrijkste atoominformatie die Fuchs doorgaf te verifiëren.⁶⁷ In een artikel uit 2010 laat Radosh weten dat Davids informatie volgens nieuw bewijs wel degelijk nuttig was; hij zou een model van een bomontsteker gebouwd hebben.⁶⁸ Alles bij elkaar genomen lijkt het erop dat hij geheime informatie heeft doorgespeeld, al zal niet alles even correct en nuttig zijn geweest en heeft het op zichzelf waarschijnlijk niet geleid tot de creatie van de Russische atoombom.

Nog meer omstreden bewijs uit de getuigenissen van de Greenglasses kwam slechts dagen voor het begin van de zaak naar boven; Ethel zou Davids informatie hebben uitgewerkt op een typemachine.⁶⁹ Dit was hét bewijs waarmee zij aangeklaagd kon worden.⁷⁰ Wat de Greenglasses er plotseling toe bracht om Ethel te beschuldigen is onduidelijk; het past niet bij Davids eerdere getuigenissen. Mogelijk wilde hij Ethel in eerste instantie beschermen. Ruth en David leken geschokt toen ze in een interview in de jaren tachtig, waarbij ze zich nauwelijks meer het type-incident herinnerden, hoorden dat hún informatie tot Ethels arrestatie had geleid. Ze waren echter wel overtuigd van haar medeplichtigheid. In datzelfde interview kwam, net als bij de herkenning van Gold, mogelijke bemoeienis van de FBI naar voren. Volgens de Greenglasses leek de vraagstelling van de FBI erop te wijzen dat de informatie sowieso getypt was, waarna een van hen mogelijk uit angst Ethel heeft genoemd. De Greenglasses hadden echter geen reden

om bang te zijn: zij bezaten geen typemachine en getuigden eerder dat Davids informatie handgeschreven was. Ondanks beïnvloeding van de FBI liet David weten dat hij geen druk voelde.⁷¹

In een later interview gaf David toe dat hij zich het type-incident nooit herinnerde, ook niet tijdens de rechtszaak. Ruth had Ethel genoemd en David vond dat hij haar moest bijstaan, want zijn vrouw was voor hem belangrijker dan zijn zus.⁷² In 2008 werden getuigenissen openbaar gemaakt waaruit bleek dat Ruth loog over Ethel; zijzelf zou Davids informatie opgeschreven hebben.⁷³ Of Ethel ook zonder de getuigenissen van de Greenglasses veroordeeld was of een andere straf had gekregen, blijft speculatie. Zeker is wel dat hun leugens in belangrijke mate hebben bijgedragen aan haar veroordeling en executie.

Afbeelding 2: Jell-O verpakking die als bewijsstuk tijdens de rechtszaak getoond werd (niet de verpakking die oorspronkelijk gebruikt werd door David Greenglass en Harry Gold). Bron: Ministerie van Justitie, Jell-O Box exhibit used in the espionage trial of Julius and Ethel Rosenberg and Morton Sobell, 3 december 1951. Papier. 7,75x 5 cm. National Archives, New York, inv.nr. 278774.

ETHEL'S IMAGO

Naast maatschappelijke context en bewijsmateriaal hebben beslissingen en houdingen van personen (los van de context) ook een negatieve impact gehad op het proces.⁷⁴ De Rosenbergs hebben (onbewust) hieraan bijgedragen, vooral door Ethels beeldvorming. Aangezien het bewijs tegen Ethel niet sterk was diende ze vooral als hefboom om Julius aan het praten te krijgen, net zoals de dreiging met doodstraffen hier middel toe was.⁷⁵ Velen hadden haar dood dan ook niet verwacht.⁷⁶ Zelfs vlak voor de executies, toen de FBI vragen voorbereid had mocht Julius alsnog willen bekennen, wist men niet zeker of ze wel zo'n belangrijke rol

had gespeeld. Een van de vragen was dan ook: 'was your wife cognizant of your activities?'⁷⁷

Ondanks twijfels onderging Ethel tóch de doodstraf. Behalve door het nieuwe 'bewijs' van de Greenglasses en de mogelijkheid dat Ethels vervolging andere (potentiële) spionnen af kon schrikken, kwam dit door haar imago.⁷⁸ Dit wordt vooral duidelijk bij FBI-directeur Hoover, die net als anderen in eerste instantie voor een gevangenisstraf was. Hij voorzag namelijk dat de publieke opinie (op dat moment pro-doodstraf) later mogelijk zou omslaan. Men kon het wreed en wraakzuchtig vinden om een moeder en vrouw zonder verder crimineel verleden te executeren. In tegenstelling tot McCarthy begreep Hoover dat het volk niet altijd de overheid zou steunen.⁷⁹ Het argument dat Ethel niet geëxecuteerd moest worden om haar geslacht vond hij zwak, maar het 'hefboomplan' was volgens Hoover wel te ver gegaan.⁸⁰

Hoovers mening veranderde toen Ethel haar moeder weigerde te zien omdat zij aan Davids kant stond.⁸¹ Volgens Hoover zou haar moeder haar geadviseerd hebben te bekennen omwille van haar kinderen, waarop Ethel het volgende gezegd zou hebben: 'Don't mention the children. Children are born every day of the week'.⁸² Hoover had een hechte band met zijn eigen moeder en veroordeelde Ethel dan ook hierom.⁸³ Het definitieve omkeerpunt kwam door een 'psychologisch onderzoek', uitgevoerd door iemand die de Rosenbergs nooit had ontmoet. Daarin werd geconcludeerd dat Julius de slaaf was binnen het huwelijk en Ethel de meester. Hoover en anderen waren hierdoor overtuigd van Ethels rol als leider en het onderzoek werd gebruikt om haar doodstraf goed te praten.⁸⁴

Hoovers ommekeer past goed bij de vorming van Ethels imago. Volgens Brennan waren haar status als Julius' vrouw en het feit dat ze niet paste bij verwachtingen van vrouwen in de jaren vijftig belangrijke factoren bij haar veroordeling. Daarnaast was haar vertegenwoordiging in de rechtszaak slechter dan die van Julius en werkte de gezamenlijke berechting in haar nadeel.⁸⁵ De verbintenis tussen de twee heeft het proces mogelijk te complex gemaakt voor de jury, waardoor ze automatisch Ethels schuld aannamen. Binnen het huwelijk werd bovendien verwacht dat de vrouw op de hoogte was van wat haar man uitvoerde, wat haar verder verdacht maakte.⁸⁶ Aan andere verwachtingen van de 'typische vrouw' voldeed Ethel echter niet, waardoor ze het imago kreeg van een koude, 'onnatuurlijke' vrouw, zonder 'normale' vrouwelijke eigenschappen zoals onderdanigheid en goedheid. Ethels gedrag was onverwacht; door haar ogenschijnlijke kalmte en gebrek aan emoties tijdens het proces kwam in de media de theorie op dat zij de leider van de spionnenring was.⁸⁷ Ze zagen haar als een arrogant, schuldig en minachtend persoon zonder

spijt van haar daden.⁸⁸

Ethel kreeg mede door haar advocaten geen kans op imagoverbetering in de rechtszaal. Emanuel Bloch zou zich vooral geconcentreerd hebben op Julius en Blochs vader zou zijn zoon te veel gevolgd hebben door zijn eigen gebrek aan ervaring.⁸⁹ Een aantal andere factoren werkten Ethel verder tegen, zoals het feit dat haar getuigenis verspreid werd over twee dagen en dat Kaufman haar meerdere keren onderbrak. Hierdoor was het voor de jury moeilijk om een complete, humanere indruk van Ethel te krijgen. Dit werd verder aangewakkerd door haar ontkenningen en gebruik van het Vijfde Amendement.⁹⁰ De enige manier voor Ethel om enigszins de beeldvorming te veranderen was via haar gevangenisbrieven aan Julius, die gepubliceerd werden in de media. Echter droegen veel van haar uitspraken juist bij aan haar slechte imago, bijvoorbeeld doordat ze beschreef hoe ze verlangde naar vergelding.⁹¹ Beide Rosenbergs schreven dingen die de zaak konden bemoeilijken, waar zowel Bloch als The National Committee to Secure Justice in the Rosenberg Case (die de brieven bewerkte voor publicatie) niet blij mee waren.⁹²

BLOCHS GROTE FOUT

Op Emanuel Bloch valt nog meer aan te merken dan zijn handelswijze omtrent Ethel: ook hij heeft (onbewust) bijgedragen aan het lot van de Rosenbergs. De Rosenbergs vertrouwden Bloch volledig; hij was hun vriend en kreeg zelfs de voogdij over de kinderen.⁹³ Echter heeft hij grote fouten gemaakt tijdens de rechtszaak. Dat werd vooral duidelijk tijdens de speciale sessie, slechts dagen voor de executies.⁹⁴ Nadat advocaten J. Finerty en F. Farmer zich bij de verdediging had gevoegd, lukte het net op tijd om Justice Douglas van het Hooggerechtshof te overtuigen de executies uit te stellen, met het overtuigende argument dat de Rosenbergs onder de verkeerde wet waren veroordeeld. Chief Justice Vinson was het er niet mee eens en riep de volgende dag al een speciale sessie uit, terwijl Douglas op vakantie was. Later bleek dat Vinson de sessie allang gepland had, voor het geval Douglas uitstel gaf.⁹⁵ Tijdens de sessie liep het mis bij de verdediging. Bloch zwakte zijn eigen punten af, rekte zijn verhaal en zorgde ervoor dat Farmer, die het nieuwe, overtuigende argument moest brengen, als laatste aan de beurt was. De anderhalf uur die ze hadden werd bijna alleen maar gevuld met oude argumenten en boosheid om de haast waarmee de sessie was georganiseerd. Farmer had uiteindelijk slechts zeventien minuten om te spreken, waardoor hij zijn betoog niet volledig kon brengen. De laatste kans om de Rosenbergs te verdedigen tegenover het Hooggerechtshof was voorbij: Farmer gaf Bloch hiervan de schuld.⁹⁶

HET STILZWIJGEN VAN DE ROSENBERGS

Wellicht het belangrijkste aspect van de houding van de Rosenbergs zelf was dat ze weigerden te praten, ook al had dat hun levens kunnen redden.⁹⁷ Zelfs op het laatste moment had het doorbreken van de stilte voor uitstel van de executies kunnen zorgen.⁹⁸ Volgens Cohen hadden ze geen andere namen hoeven noemen: een bekentenis was genoeg geweest en Julius had Ethel als onschuldig kunnen bestempelen.⁹⁹

Er zijn verschillende verklaringen voor deze houding. Volgens de Schneirs konden ze niet zomaar de waarheid zeggen, omdat ze dan de hysterie rondom de 'anti-communist show trial' aan hadden gewakkerd en een toegeving te veel voordeel in handen van de aanklagers had gelegd. Radosh benadrukt hun loyaliteit aan de Sovjet-Unie in plaats van aan hun kinderen en de VS.¹⁰⁰ De mening van Michael Meeropol (een van de Rosenbergs' zonen) sluit het beste aan bij die van de Schneirs: zijn ouders bleven vastberaden en werkten niet mee met de overheid omdat ze hen geen showproces gunden.¹⁰¹ Ethel bleek later in ieder geval niet zo koud en emotioneel als ze zich voordeed. Zo had ze last van huilbuien en kreeg ze psychiatrische hulp.¹⁰² Mogelijk kwam haar gedrag voort uit de wil om over te komen als een apolitieke huisvrouw met moed, zelfvertrouwen en perspectief zoals ze ook probeerde in haar brieven, al maakte men haar belachelijk om de manier waarop ze dat verwoordde.¹⁰³

CONCLUSIE

In dit artikel zagen we hoe verschillende factoren van invloed waren op de Rosenbergzaak. De context van de Koude Oorlog, (anti)communisme en McCarthyisme had een grote impact op hoe men dacht, terwijl bepaalde bewijsstukken (Venona en de Greenglasses' getuigenissen), ondanks hun twijfelachtige betrouwbaarheid, de doorslag gaven bij de veroordeling. Ook de houdingen en beslissingen van advocaat Emanuel Bloch en de Rosenbergs zelf hebben in belangrijke mate bijgedragen aan hun lot. De tijdgeest, (onbetrouwbaar) bewijsmateriaal en het gedrag van de Rosenbergs en Bloch zijn dus drie hoofdfactoren, maar welke hiervan was uiteindelijk het belangrijkste? Dat zullen we nooit met zekerheid kunnen zeggen, maar naar mijn mening moet vooral de factor van menselijk gedrag benadrukt worden. Deze omvat echter niet alleen Ethels koude imago, of Blochs acties tijdens de speciale sessie, maar bijvoorbeeld ook de getuigenissen van de Greenglasses (bewijsmateriaal) en Kaufmans misstanden (de tijdgeest). 'Human error' is zogezegd het overkoepelende begrip waar we alle factoren onder kunnen scharen die leiden tot de

veroordeling en executie van de Rosenbergs.

Talitania Chomsky volgt de bacheloropleiding Geschiedenis aan de Universiteit Leiden. Haar afstudeerrichting is Algemene Geschiedenis en haar interesse ligt (naast de Oudheid) vooral bij de twintigste eeuw, specifiek de Russische Revolutie en de Koude Oorlog.

1. R. Radosh en J. Milton, *The Rosenberg file. A search for the truth* (New York 1983) 285.
2. Atossa M. Alavi, 'The government against two. Ethel and Julius Rosenberg's trial', *Case Western Law Review* 53:4 (2003) 1057-1090, aldaar 1059-1060; H. Klehr en J. E. Haynes, *Venona. Decoding Soviet espionage in America* (New Haven 1999) 310; Staughton Lynd, 'Is there anything more to say about the Rosenberg case?', *Monthly Review* 62:9 (2011) 43-53, aldaar 44-45.
3. Alavi, 'The government against two'.
4. Ronald Radosh, 'Rosenbergs redux', *The Weekly Standard*. 20 juni 2016. <http://www.weeklystandard.com/rosenbergs-redux/article/2002765> (9 maart 2018) [alleen nog beschikbaar via <https://web.archive.org/>]; Victor Navasky, 'The Rosenberg variations. (Final verdict. What really happened to the Rosenberg case)', *The Nation* 291:20 (2010) 7-8, aldaar 8.
5. Zie voor de onenigheid tussen de Schneirs en Radosh: Ronald Radosh en Steven Usdin, 'Rosenbergs redux', *The New Republic*. 6 december 2010. <https://newrepublic.com/article/79648/rosenbergs-redux-julius-ethel-communist-spies> (9 maart 2018); Bernice Schrank, 'Reading the Rosenbergs after Venona', *Labour/Le Travail* 49:1 (2002) 189-210, aldaar 203; Ronald Radosh, 'The book of Walter. (Final verdict. What really happened in the Rosenberg case)', *Commentary* 130:5 (2010) 49-51.
6. Zie voor Radosh' latere artikelen over de zaak, waarin vaak zijn anti-linkse houding terugkomt: Ronald Radosh, 'Case closed. The Rosenbergs were Soviet spies', *Los Angeles Times*. 17 september 2008. <http://www.latimes.com/la-oe-radosh17-2008sep17-story.html> (1 maart 2018); Ronald Radosh, 'The Venona files. (Confirm Julius and Ethel Rosenberg's espionage)', *The New Republic* 213:6 (1995) 25-27; Ronald Radosh, 'Cold case. Ethel and Julius Rosenberg', *Tablet Magazine*. 29 maart 2011. <http://www.tabletmag.com/jewish-news-and-politics/62998/cold-case> (18 april 2018); Ronald Radosh, 'The left and the Rosenberg case. Historian Staughton Lynd inadvertently reveals their real concern', *PJ Media*. 18 februari 2011. <https://pjmedia.com/ronradosh/2011/02/18/the-left-and-the-rosenberg-case-historian-staughton-lynd-inadvertently-reveals-their-real-concern/> (18 april 2018). Radosh' anti-linkse houding is ietwat overdreven. Hoewel sommige (linkse) auteurs inderdaad de Rosenbergs nog verdedigen, doen ze dit niet altijd omdat ze gewoonweg weigeren hun schuld te accepteren. Ze dragen veelal steekhoudende argumenten aan om hun standpunt te verdedigen, bijvoorbeeld tegen Venona en Sobells bekentenis (beide door Radosh beschouwd als waterdichte bewijsstukken). Zie bijv.: Schrank, 'Reading the Rosenbergs'; Norman Markowitz, 'The Rosenberg case in historical perspective', *Political Affairs*. 25 november 2008. <http://www.politicalaffairs.net/the-rosenberg-case-in-historical-perspective-40312/> (9 maart 2018) [dit artikel is helaas niet meer beschikbaar].
7. Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 289; Jacob Cohen, 'The Rosenberg file. What do we really know about the Rosenbergs and the case against them?', *National Review* 45:14 (1993) 48-52, aldaar 49; Alavi, 'The government against two', 1065.
8. Andrew Ross, 'Intellectuals and ordinary people. Reading the Rosenberg letters', *Cultural Critique* 9 (1988) 55-86, aldaar 62, 71. Volgens Ross zag men de Rosenbergs als sociale bedreiging omdat ze juist zo normaal leken en dus niet opvielen.
9. Alavi, 'The government against two', 1065.
10. R. Carlisle, *Encyclopedia of intelligence & counterintelligence* (Routledge 2005) 544.
11. Behalve de genoemde personen is Roy Cohn hierbij belangrijk. Tijdens het proces was hij Saypols assistent, maar na de rechtszaak werd hij nota bene de rechterhand van McCarthy. Zijn anti-communistische houding kan dus een rol gespeeld hebben. *Ibid*, 545.
12. Lynd, 'Is there anything more to say', 49; Cohen, 'What do we really know', 48.
13. Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 283; Ross, 'Intellectuals and ordinary people', 57. Volgens Ross was Kaufman bezig met 'invoking the spirit of Cold War antagonism'.
14. In een artikel uit 1954, o.a. ter verdediging van Kaufman, werd beschreven hoe het lidmaatschap van de Partij voor hem alleen relevant was om

te laten zien dat de Rosenbergs de Sovjet-Unie wilden helpen, niet om ze te veroordelen. De auteurs beschikten niet over latere informatie waaruit Kaufmans misstanden bleken. Beiden hebben ook met hem samengewerkt. Norman S. Beier en Leonard B. Sand, 'The Rosenberg case. History and hysteria', *American Bar Association Journal* 40:12 (1954) 1046–1050, aldaar 1047–1048.

15. Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 284.

16. Norman Markowitz, 'Rosenberg, Ethel', *American National Biography*. <http://www.anb.org/abstract/10.1093/anb/9780198606697.001.0001/anb-9780198606697-e-0700256?rkey=30X-WUO&result=1> (20 april 2018). Volgens Markowitz heeft het uitbreken van de Koreaanlog campagne van de overheid en media tegen Amerikaanse communisten aangewakkerd.

17. Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 284.

18. Virginia Carmichael, 'Death by text. The word on Ethel Rosenberg', *Discourse* 13:2 (1991) 83–101, aldaar 90.

19. Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 439.

20. Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 56–57; Cohen, 'What do we really know', 49. Het was gebruikelijk voor spionnen om uit de Partij te stappen.

21. Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 227; Alavi, 'The government against two', 1062–1063, 1065. Tijdens de rechtszaak werd het verband tussen communist-zijn en werken voor Moskou benadrukt door de getuigenis van Elizabeth Bentley, die beschreef dat de Amerikaanse Communistische Partij bevelen ontving van de Communistische Internationale. Lidmaatschap van de Partij of enige associatie daarmee werd meteen gezien als reden tot ontslag en disloyaliteit.

22. Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 343, 348–349. De Partij deed mee in de hoop de aandacht af te kunnen leiden van het Slanksy-proces.

23. Beier en Sand, 'History and hysteria', 1046; Radosh e.a., *The Rosenberg file*, xii–xiii, 343, 348–349.

24. Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 409.

25. Cohen, 'What do we really know', 52.

26. Alavi, 'The government against two', 1067; Beier en Sand, 'History and hysteria', 1047; Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 238. Bloch noemde de communistische kwestie 'inflammatory' en was van mening dat het voor vooroordelen bij de jury had gezorgd.

27. Alavi, 'The government against two', 1067. Vgl. Beier en Sand, 'History and hysteria', 1047. Zij gaan hier tegenin met Saypols argument dat het communist-zijn een motief vormde voor de spionageactiviteiten.

28. Alavi, 'The government against two', 1067. Het Vijfde Amendement houdt in dat men zonder repercussies mag weigeren te antwoorden op

vragen als die antwoorden tot beschuldigingen zouden kunnen leiden.

29. Alavi, 'The government against two', 1081; Sheila M. Brennan, 'Popular images of American women in the 1950's and their impact on Ethel Rosenberg's trial and conviction', *Women's Rights Law Reporter* 14:1 (1992) 43–64, aldaar 53.

30. Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 236; Brennan 'Popular images', 53.

31. Ronald Radosh, 'Case closed. The Rosenbergs were Soviet spies', *Los Angeles Times*. 17 september 2008. <http://www.latimes.com/la-oe-radosh17-2008sep17-story.html> (1 maart 2018). In een ander artikel gaat hij opnieuw in tegen de claim dat Koude Oorlog-terreur en paranoia ervoor zorgden dat de overheid de Rosenbergs vervolgde. Zijn antwoord is wederom dat de Rosenbergs vervolgd zijn vanwege spionageactiviteiten die schadelijk waren voor de nationale beveiliging. Zie: Ronald Radosh, 'Rosenbergs redux', *The Weekly Standard*. 20 juni 2016. <http://www.weeklystandard.com/rosenbergs-redux/article/2002765> (9 maart 2018) [alleen nog beschikbaar via <https://web.archive.org/>]. Vgl. Elizabeth Schulte, 'The trial of Ethel and Julius Rosenberg', *International Socialist Review*. Mei-juni 2003. <http://www.isreview.org/issues/29/rosenbergs.shtml> (9 maart 2018).

E. Schulte uit hier de visie die volgens Radosh typisch is voor links-aanhangers. Schulte gebruikt harde taal, zoals de claim dat de executies moorden waren, uitgevoerd door de overheid in de naam van nationale veiligheid en het gevecht tegen communisme. Hun echte misdaad was het communist-zijn en samen met de hysterie door de Koreaoorlog vormde dit 'the backdrop of the conviction of the Rosenbergs'. Kanttekening hierbij is dat Schulte geen gebruik maakt van literatuur door Radosh, maar wel van de Schneirs (ze noemt Invitation to an Inquest excellent) en dat ze geen ruimte overlaat voor andere opinies (ze schrijft ook voor een socialistisch blad).

32. Klehr e.a., Venona, 300; Ronald Radosh, 'Filling in the gaps in the Rosenberg file', *The New York Sun*. 5 oktober 2005. <https://www.nysun.com/arts/filling-in-the-gaps-in-the-rosenberg-file/21019/> (8 maart 2018). Een kanttekening: het gaat hier om een review van Radosh over een boek van Usdin, een auteur waar hij mee heeft samengewerkt en die veelal dezelfde standpunten inneemt. Bijv. 'Rosenbergs redux', *The New Republic*. 6 december 2010. <https://newrepublic.com/article/79648/rosenbergs-redux-julius-ethel-communist-spies> (9 maart 2018); Ronald Radosh en Steven Usdin, 'The Sobell confession', *Hudson Institute*. 28 maart 2011. <https://www.hudson.org/>

research/7826-the-sobell-confession (9 maart 2018).

33. Zie ook: Norman Markowitz, 'The Rosenberg case in historical perspective', *Political Affairs*. 25 november 2008. <http://www.politicalaffairs.net/the-rosenberg-case-in-historical-perspective-40312/> (9 maart 2018) [dit artikel is helaas niet meer beschikbaar]. Volgens N. Markowitz moest de Rosenberg-Sobell zaak dienen als 'bewijs' voor de aanname dat Sovjetspionnen uit de Communistische Partij 'het geheim' van de atoombom hadden gestolen. Amerikaanse communisten kregen de schuld van het nucleaire gevaar, waarmee McCarthyisten acties rechtvaardigden tegen hen. Een kanttekening hierbij is dat het artikel voor een marxistische website is geschreven.

34. Schrank, 'Reading the Rosenbergs', 191.

35. Zie voor de eerste opinie bijv. Klehr e.a., *Venona*, 6, 15-16; Radosh, 'The Venona files'. Zie voor de tweede opinie bijv. Schrank, 'Reading the Rosenbergs', 200; Norman Markowitz, 'The Rosenberg case in historical perspective', *Political Affairs*. 25 november 2008. <http://www.politicalaffairs.net/the-rosenberg-case-in-historical-perspective-40312/> (9 maart 2018) [dit artikel is helaas niet meer beschikbaar].

36. Lynd, 'Is there anything more to say', 48.

37. Klehr e.a., *Venona*, 310.

38. *Ibid.*, 15-16.

39. Radosh, 'The Venona files', 27; Klehr e.a., *Venona*, 15-16, 310. Zie op pagina 310 een Venona-bericht waarin Ethel expliciet besproken wordt. Hierin staan o.a. haar naam, dat ze een communist en Julius' man was en afwist van zijn werk. Een belangrijke rol binnen de spionnenkring komt niet naar voren. Radosh laat in zijn artikel weten dat Venona ook wat betreft Ethels rol, zijn en Miltons mening bevestigt. Hoewel zij altijd aan de 'schuldig' kant hebben gestaan, erkennen ook zij dat Ethel nooit een extreem belangrijke rol heeft gespeeld.

40. Schrank, 'Reading the Rosenbergs', 200; Klehr e.a., *Venona*, 15-16.

41. Lynd, 'Is there anything more to say', 48. Lynd vergelijkt de zaak hierbij met schijnprocessen.

42. Schrank, 'Reading the Rosenbergs', 205-207. Vgl. Radosh, 'The Venona files', 25. Volgens Radosh bevestigt Venona de rode lijn in zijn en Miltons boek en vult het de lege plekken in hun werk verder in.

43. Vgl. Lynd, 'Is there anything more to say', 47; Radosh, 'The Venona files', 25. Volgens Radosh kan de accurateid van Venona beoordeeld worden door te vergelijken met FBI documenten en de getuigenis van de rechtszaak, maar hoe men dit precies zou moeten aanpakken en of die vergelijkende documenten wel zo betrouwbaar

zijn behandelt hij verder niet.

44. Schrank, 'Reading the Rosenbergs', 208-209.

45. *Ibid.*, 199-200. Volgens Schrank is het zelfs mogelijk dat Julius informatie doorgaf die niet per se geheim was.

46. *Ibid.*, 208.

47. *Ibid.*, 190.

48. Wegens de beperkte ruimte ben ik niet in staat om alle controversiële bewijsstukken/getuigenissen in de zaak te behandelen, zoals een tafel die de Rosenbergs gebruikt zouden hebben voor microfilms en een hotelregistratiekaart van koerier Harry Gold die in Albuquerque de schetsen van David zou hebben ontvangen. Zie voor uitgebreide uiteenzettingen over deze en andere bewijsstukken: Radosh e.a., *The Rosenberg file*.

49. Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 3.

50. Alavi, 'The government against two', 1070.

51. *Ibid.*, 1071.

52. Alavi, 'The government against two', 1071. Zowel de Greenglasses als Gold zelf hebben verschillende namen genoemd voor ze het eens waren over 'Julius'. Zie voor een uitgebreide uiteenzetting hiervan met citaten uit de getuigenissen: Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 158-162.

53. Lynd, 'Is there anything more to say', 46.

54. Alavi, 'The government against two', 1070-1071. Zie ook: Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 158-159. Hier wordt geopperd dat het inderdaad verdacht is dat Gold opens Julius' naam noemde, maar dat dit niet per se een leugen hoeft te zijn aangezien hij niet zeker was over eerder genoemde namen.

55. Alavi, 'The government against two', 1070-1071; Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 160-162.

56. Roger M. Anders, 'The Rosenberg case revisited. The Greenglass testimony and the protection of atomic secrets', *American Historical Review* 83:2 (1978) 388-400, aldaar 389.

57. Lynd, 'Is there anything more to say', 43.

58. Anders, 'Rosenberg case revisited', 389. De oorspronkelijke tekeningen zijn niet teruggevonden; David heeft ze opnieuw gemaakt voor het proces. Zie: Lynd, 'Is there anything more to say', 46; Alavi, 'The government against two', 1075.

59. Anders, 'Rosenberg case revisited', 389.

60. Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 432-433.

61. Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 142, 435, 437; Alavi, 'The government against two', 1075, 1077; Anders, 'Rosenberg case revisited', 388, 391-392. De AEC heeft haar bevindingen niet doorgegeven aan de rechter en jury.

62. Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 143, 436-438; Anders, 'Rosenberg case revisited', 393-394.

63. Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 142, 144, 146; Anders, 'Rosenberg case revisited', 395. AEC-experts moesten wel voorzichtig zijn bij

ondervragingen tijdens het proces, om zo niet per ongeluk meer geheime informatie te onthullen.

64. Anders, 'Rosenberg case revisited', 397.

65. Carmichael, 'Death by text', 86; Alavi, 'The government against two', 1079.

66. Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 441.

67. *Ibid.*, 445.

68. Radosh, 'The book of Walter', 50.

69. Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 162. Belangrijk is dat een anonieme getuige in juli 1951 claimde dat Julius de notities typte, waarbij hij rubberen doppen plaatste onder de typemachine en de kraan liet lopen om het geluid te dempen. De FBI heeft verder niets met deze getuigenis gedaan. Zie: Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 169.

70. *Ibid.*, 162-164.

71. *Ibid.*, 162-168.

72. S. Roberts, *The brother. The untold story of the Rosenberg case* (New York 2014) 490-491. Cohen oppert dat de FBI wel moest weten dat Green-glass loog aangezien hij honderden uren lang ondervraagd is; ze prefereerden blijkbaar leugens boven de waarheid. Zie: Cohen, 'What do we really know', 50.

73. Ronald Radosh, 'Cold case. Ethel and Julius Rosenberg', *Tablet Magazine*. 29 maart 2011. <http://www.tabletmag.com/jewish-news-and-politics/62998/cold-case> (18 april 2018).

74. Wegens de beperkte ruimte kan hier niet de rol van rechter Kaufman uiteen gezet worden. Bewijsmateriaal heeft o.a. aangetoond dat Kaufman al lang voor de uitspraak van plan was de doodstraf op te leggen en hierbij tegenvallend advies links liet liggen, en dat hij er alles aan deed om de executies zo snel mogelijk door te zetten. Zie voor uitgebreidere informatie o.a.: Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 276-279, 281, 288-289, 344-345, 372, 413, 428-430.

75. Klehr e.a., *Venona*, 311; Brennan, 'Popular images', 44, 51; Cohen, 'What do we really know', 51; Radosh e.a., *The Rosenberg file*; Anders, 'Rosenberg case revisited', 396.

76. Brennan, 'Popular images', 59. Dit blijkt onder andere uit de overtuiging onder juryleden dat de doodstraf slechts een kleine mogelijkheid was.

77. Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 417; Brennan, 'Popular images', 63.

78. Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 147.

79. Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 279-280; Brennan, 'Popular images', 60.

80. Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 279-280.

81. Carmichael, 'Death by text', 91-92.

82. Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 376. Hoovers bron voor deze uitspraak is onbekend.

83. Carmichael, 'Death by text', 91-92; Radosh e.a.,

The Rosenberg file, 280.

84. Carmichael, 'Death by text', 91-92, 94; Brennan, 'Popular images', 59-60; Radosh e.a., **The Rosenberg file**, 358, 379. Ook president Eisenhower liet zich door dit rapport beïnvloeden. Hij beschuldigde de Rosenbergs van het doden van miljoenen onschuldigen, en beschouwde Ethel als de leider van de spionnenring. Als zij niet gestraft zou worden, zou de Sovjet-Unie voortaan alleen nog vrouwelijke spionnen rekruteren.

85. Brennan, 'Popular images', 44.

86. *Ibid.*, 52.

87. Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 102; Brennan, 'Popular images', 51, 56-59, 61. Uit enkele reacties van juryleden die hier zijn opgenomen blijkt precies hoe Ethels houding effect heeft gehad op hun denkwijzen.

88. Carmichael, 'Death by text', 88.

89. Brennan, 'Popular images', 52; Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 236, 343.

90. *Ibid.*, 56.

91. *Ibid.*, 59.

92. Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 336, 339. Zie voor een gedetailleerde analyse van de brieven en de opmerkelijke manier waarop de Rosenbergs dingen beschreven en zo hun imago's beïnvloedden: Ross, 'Intellectuals and ordinary people'.

93. Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 360, 417, 421.

94. Wegens de beperkte ruimte kunnen niet meer voorbeelden genoemd worden van Blochs fouten, zoals het verzoek om Davids schets en beschrijving van de Nagasaki-bom te confisqueren, waarmee hij juist benadrukte dat die documenten grote geheimen bevatten. Zie voor deze en andere fouten Radosh e.a., *The Rosenberg file*.

95. Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 397-403. Vinson had nog genoeg tijd om Douglas te waarschuwen vóór zijn vertrek; Douglas beschouwde het zijn hele leven nog als een complot.

96. *Ibid.*, 403-409. Radosh en Milton opperen verschillende mogelijke verklaringen voor Blochs vreemde gedrag tegenover Farmer, o.a. dat Bloch verdere inmenging van Farmer wilde voorkomen omdat zijn argument gebaseerd was op een oneerlijke rechtszaak; niet op de onschuld van zijn cliënten.

97. Lynd, 'Is there anything more to say', 45. Volgens Lynd lagen de executies geheel ten grondslag aan hun beslissing om niet te praten.

98. Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 416.

99. Cohen, 'What do we really know', 51-52. Cohen plaatst hier wel de kanttekening dat een volledige bekentenis door Julius verraad zou zijn aan zijn zelf geprezen imago van spion voor de Sovjet-Unie. De overheid zou bij een gedeeltelijke

bekentenis echter niet rusten tot alle informatie bekend zou zijn en ook Ethel was er waarschijnlijk niet zomaar vanaf gekomen.

100. Radosh, 'The book of Walter', 51; Ronald Radosh, 'Rosenbergs redux', *The Weekly Standard*. 20 juni 2016. <http://www.weeklystandard.com/rosenbergs-redux/article/2002765> (9 maart 2018) [alleen nog beschikbaar via <https://web.archive.org/>].

101. Ronald Radosh, 'Case closed. The Rosenbergs were Soviet spies', *Los Angeles Times*. 17 september 2008. <http://www.latimes.com/la-oe-radosh17-2008sep17-story.html> (1 maart 2018).

102. Radosh e.a., *The Rosenberg file*, 102; Brennan, 'Popular images', 52.

103. Carmichael, 'Death by text', 88.